

УДК 81' 372.2: 78

М. А. Курушина
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

НАЗВИ МУЗИЧНИХ ГУРТІВ: РОЗМАЇТІСТЬ ПІДХОДІВ ДО ТЕРМІНОПОЗНАЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ОНОМАСТИЦІ

Стаття присвячена дослідженню термінозначень назв музичних гуртів (колективів) у сучасному українському та зарубіжному мовознавстві. Визначено основні здобутки в царині ономастичної термінології, відзначено її розмаїтість та неусталеність на сьогодні. Здійснено загальний аналіз підходів до визначення понять «ергонім» та «музиконім», уточнено терміни «ергонім» та «музиконім» як можливі варіанти для позначення назв музичних гуртів (колективів), окреслено подальші перспективи ономастичних досліджень.

Ключові слова: онім, ергонім, музиконім, ономастична термінологія

Статья посвящена исследованию терминологии названий музыкальных групп (коллективов) в современном украинском и зарубежном языкознании. Обозначены основные достижения в области ономастической терминологии, отмечено её разнородность и неоднозначность на данном этапе. Осуществлен общий анализ подходов к изучению понятий «эргоним» и «музиконим», уточнены термины «эргоним» и «музиконим» как возможные варианты для обозначения названий музыкальных групп (коллективов), определены дальнейшие перспективы ономастических исследований.

Ключевые слова: оним, эргоним, музиконим, ономастическая терминология.

The paper investigates linguistic terms of music band naming in Ukrainian and foreign onomastic researches. The key accomplishments at onomastic terminology were given; wide diversity of linguistic terms was stressed. Basic approaches of studying terms of music band's denotation were analysed. The specific terms as «ergonym» and «musiconym» were detailed. Author thinks that names for music bands are interesting, because there are lots of types of the names in Ukrainian.

Keywords: onim, band names, names for music bands, onomastic terminology.

З-поміж численного класу номінативних одиниць оніми становлять переважну більшість умові. Маючи низку системних ознак, властивих і лексиці загальній, ці одиниці, проте, є специфічним утворенням. Таке поєднання системності й унікальності неодноразово ще з давніх часів привертало до власних назв увагу дослідників. Спроби теоретичного й описового вивчення імен здійснювалися з античності. Осмислення природи власної назви, її особливостей і розмаїття міститься й у сучасних менших і ґрунтовніших за широтою осягнення й залучення матеріалу дослідженнях.

Так, традиційно не можна оминати хоча б найвідоміші (і це далеко не повний перелік) імена вчених слов'янської ономастики: Ф. Буяка, Т. Войцехівського, Ф. Міклошича, К. Мошинського, М. Морошкіна, В. Охримовича, Ф. Палацького, С. Роспанда, І. Срезневського, М. Сумцова, В. Ташицького, І. Франка та ін. Ономастичні студії ХХ ст. й сучасності представлені вагомими дослідженнями М. Бірила, М. Гарвалика, Т. Голембовської, Л. Гумецької, М. Демчук, В. Калінкіна, Ю. Карпенка, М. Кнаппової, В. Лучика, Т. Мілевського, І. Муромцева, В. Німчука, Є. Отіна, Н. Подольської, Ю. Редька, А. Свашенко, О. Селищева, О. Стрижака, О. Суперанської, М. Худаша, П. Чучки та багатьох інших.

Здавалося би, ономастичне поле має бути загалом досліджене, але ж постійне й швидке зростання власних назв, розбіжності в поглядах учених щодо теоретичних засад ономастики свідчать на користь подальших студій з вивчення й систематизації власних назв. З огляду на це вважаємо нашу розвідку актуальною.

Метою роботи є уточнення понять «музиконім» та «ергонім» як можливих для позначення назв музичних гуртів (колективів); серед завдань визначаємо загальний аналіз підходів до визначення понять «музиконім» та «ергонім» у сучасному мовознавстві, окреслення перспектив дослідження цього типу власних назв.

Традиційно найбільш опрацьованими ділянками ономастики залишаються топоніміка, антропоніміка (більшою чи меншою мірою разом із їхніми дрібнішими підрозділами) та частково етніоніміка й поетоніміка. Останнім часом поживається інтерес до раніше мало досліджених інших шарів пропріальної лексики, зокрема ергонімів, прагматонімів, фітонімів, зоонімів, космонімів та ін. (цей список може бути значно розлогішим і варіативнішим щодо термінозначень).

Слід зауважити, що на сьогодні досі залишається актуальним питання усталення ономастичної термінології. Доцільно, на нашу думку, говорити про дві відмінні практики вживання/послугування та вироблення такої термінології. Перша полягає у виокремленні певних груп власних назв на підставі денотатів і відповідному термінозначенні кожної групи й дрібніших утворень усередині самої групи. Така система дійсно загалом тяжіє до бажаної для термінознавців стрункості. Друга практика подібної стрункості у вибудові термінозначень загалом не вимагає, як правило, вільніше поводитись із називанням тих чи інших класів ономастичної лексики і йдучи швидше за особливостями фактичного матеріалу, ні підлаштовуючи його до системи.

На неусталеність ономастичної термінології звертав увагу, зокрема, чеський учений М. Гарвалик у публікації «К вопросу о современной ономастической терминологии» 2007 р., де подано доволі значний перелік різних типів ономастичних термінологічних словників і низку робіт, присвячених згадуваній проблематиці в світовому масштабі. «Про важливість, якої набуває ономастична термінологія, свідчить і той факт, що цьому питанню приділяється увага також у роботах, що початково орієнтовані або на ширшу, або навіть на іншу проблематику» [4, с. 6]. Автор при цьому зауважує, що має на меті лише продемонструвати той факт, що «одне й те саме називають по-різному, а відмінне – однаково» [4, с. 6].

Спроби впорядкувати оніми за певними принципами, зокрема й за денотатно-номінативним, простежені й детально схарактеризовані в монографії М. Торчинського [16]. Тут згадані й класичні на сьогодні дослідження О. Суперанської, В. Німчука, О. Білецького, Н. Подольської та ін., і новітні, зокрема енциклопедію «Слов'янська ономастика» (2002 – 2003 рр.) та дисертацію О. Карпенко (2006 р.) та ін. Узагальнюючи здобутки у царині теоретичної ономастики, М. Торчинський у низці робіт пропонує власну версію типології досліджуваного матеріалу (детальніше про це за посиланнями [14, 15, 16]), обґрунтовуючи необхідність деталізації термінозначень метою створити фактично універсальну модель аналізу власних назв. Вагома монографія обсягом понад 900 сторінок із залученням величезного фактичного матеріалу справді засвідчує серйозний підхід до проблеми, що, власне, і було відзначено рецензентом В. Лучиком [9]. Разом із тим, у рецензії міститься й зауваження щодо надмірного захоплення спеціальними позначеннями для кожного виду об'єктів. «Така деталізація ознак позначуваних явищ порушує визначальні для терміносистеми принципи, у зв'язку з чим подібні ряди можуть бути безкінечними, а їх використання суперечливим і мало реальним» [9, с. 138]. Окрім цього, дискусійною у класифікаціях М. Торчинського, на наш погляд, є також пропозиція виділення в окремий тип латино-антропонімів (як приклад подається власна назва Гай Юлій Цезар) [15], адже за таким показником можна було би виділяти й інші групи.

Уважаємо необхідним також відзначити, що попри доволі значні здобутки ономастично-теоретиків (і навіть професійну розлогу й ґрунтовну класифікацію М. Торчинського), на сьогодні, приміром, немає однозначного позначення назв музичних гуртів. Очевидно, можна говорити про різні способи розв'язання цього питання. Один із них полягає у виділенні в оніми основного значення і визначення денотата «об'єднання людей» у найзагальнішому розумінні. У такому разі можна вживати термінозначення «*ергонім*», що певною мірою є усталеним на сьогодні і може, на нашу думку, претендувати на узагальнене робоче позначення будь-якого (незалежно від роду,

виду діяльності й інших особливостей) об'єднання людей. Цей термін певною мірою вписується і в детальну класифікацію М. Торчинського, проте не має власного детальнішого найменування уже на другому рівні градації з-поміж колективонімів, конфедераціонімів, пресулатонімів, для яких ученим запропоновано ще дрібніший поділ [14].

Для повнішого висвітлення ситуації маємо вказати, що все ж «ергонім» – це не єдиний термін, запропонований мовознавцями для позначення «об'єднань людей». Отже, одночасно застосовуються такі одиниці: «*ергонім*» (А. Беспалова, З. Бузинова, О. Карпенко, Т. Ковалевська, А. Кондратова, Б. Маторін, О. Мікіна, Є. Отін, Н. Подольська, Т. Романова, Л. Соколова, О. Тараненко, О. Трифонова, М. Шимкевич), «*мікротопонім*» (С. Копорський, Л. Щетинін), «*ктематонім*» (В. Бондалетов), «*фірмонім*» (О. Белей) тощо. На таку ж розмаїтість у чеській, польській та словацькій ономастиці вказує М. Гарвалік, говорячи, що в чеській мові поряд із терміном з ширшим значенням «*instituciony*» (*інституціоніми*) застосовуються також найменування «*firemní názvy*» (*фірмові назви*) (М. Чехова), «*obchodní jména*» (*комерційні назви*), «*hospodářská chrématonyma*» (*господарські хрематоніми*) (М. Кнаппова), у словацькій популярності набуває термін «*logonyma*» (*логоніми*) (Я. Горецькі), у польській – «*nazwy firm*», «*nazwy firmowe*» (*назви фірм, фірмові назви*) (Є. Жетельська-Фелешко) [4, с. 7].

Безперечно, кожний із названих авторів у використуваному термінопозначенні намагався відбити основні, найвагоміші риси досліджуваних одиниць. Така строкатість свідчить, очевидно, про наявність відмінних підходів і методів дослідження власних назв, а також про специфічні мовні риси фактичного матеріалу та позалінгвістичні чинники формування й функціонування ономастикону різних країн.

Так, номінативні особливості українських ергонімів представлено в роботах О. Белей [1], І. Ільченко [5], Н. Лесовець [8], Н. Кутузи [7], М. Цілини [17], а також у роботах О. Покровської [12], О. Приймак [13], О. Чуєшкової [18], С. Шестакової [19] та ін. Вивчення названих робіт показує, що кожному виду одиничних об'єктів властиві свої мотиви та критерії іменування та відповідно різні способи номінування. Має сенс Є. Мікіна, коли наголошує, що в принципі номінування об'єднань людей відображається позамовний, соціальний бік найменування; в основі цього явища лежить діалектичний зв'язок, взаємозумовленість лексико-семантичної системи мови та чинників дійсності. Принцип називання виявляє логічний, семантичний зв'язок між словом і об'єктом номінування [10]. Як правило, до аналізу переважно залучали назви комерційних об'єднань. Тож українські назви музичних гуртів здебільшого залишаються поки мало дослідженими, а питання щодо термінопозначення цієї лексичної групи нерозв'язаним.

Трохи інакше виглядає ситуація у зарубіжному мовознавстві. Зокрема частково питання мотивів і способів номінації музичних гуртів було порушено ще наприкінці ХХ ст. американською дослідницею А. Лерей [22, с. 132]. Назви польських гуртів представлені в дослідженнях К. Пісаркової [24, 25], імена музичних гуртів Польщі 80–90 рр. ХХ ст. (із залученням доволі значного за обсягом і строкатістю матеріалу) вивчала А. Нарушевич [23]. Під іншим кутом зору, з точки зору вторинної номінації деякий фактичний матеріал поданий у монографії Б. Дерень «Відномастичні одиниці в словнику й тексті» 2005 р. (оригінальна назва роботи «*Pochodne nazw własnych w słowniku i w tekście*») [21]. Польські назви, зібрані упродовж 1990–2005 рр., розглядає Е. Чайковська [20]. У названих роботах використовуються описові терміни типу «*rock band names*» (*назва рок-гурту*, А. Лерей) або «*nazwy zespołów muzycznych*» (*назви музичних гуртів*, К. Пісаркова, А. Нарушевич, Е. Чайковська).

Видається, що застосування широкого підходу дає можливість визначати назви музичних гуртів і як «*музиконіми*», тобто такі оніми, що мають відношення до сфери музики. Позначення назв музичних гуртів не зовсім вписуються в запропоновану М. Торчинським класифікацію «ідеоніми – артіоніми – музиконіми» (детальніше пропонуємо див. [15]), адже ідеоніми, за визначенням автора, – це «назви об'єктів, пов'язаних із нематеріальною сферою діяльності людини» [15]. Проте нам бачиться, що такий підхід не можна відкидати (попри його можливу термінологічну недосконалість), адже типові способи й засоби номінації виявляють себе також

і в межах семантичних полів. Тут маємо лексико-семантичне поле «музика», що може переважати поле «об'єднання людей».

Про таке можливе розширення меж позначуваної групи говорить і М. Муромцев, відзначаючи, що до музиконімів належать не тільки власне оніми. Характеризуючи тематично-жанровий склад музиконімів, учений відзначає розбіжності у якісній і кількісній характеристиці груп у різних авторів та пропонує власний поділ, що визначений метою дослідження: «Перш за все, це номени авторів і виконавців музичних творів, самих таких творів та їхніх складників, організаторів музичного процесу в країнах і відповідних музичних організацій та угруповань, об'єктів і процесів музичної діяльності й музичної науки, зокрема на рівні відповідних термінів і професіоналізмів. Кожна із цих груп номенів стосовно використання різних видів онімів є й багатою на кількість і строкатою за семантикою, формою і функціями, з великою кількістю музичних і лінгвістичних «цікавинок» нормативного й оказіонального характеру» [11, с. 167].

Очевидно, назви українських музичних гуртів засвідчуватимуть не меншу розмаїтість, що матиме як системні, так і специфічні риси. Маємо на сьогодні картотеку, у якій є «представники» різної графіки (ЯроДан, ТаРута, DagaDana тощо), способів і мотивів номінації (Papa Duke Band, Рокаш, Перкалабські Придатки, ВПЕРШЕ ЧУЮ та ін.). Зважаючи на це, гадаємо, що перспективними будуть подальші дослідження цієї ділянки ономастики.

Отже, підсумовуючи, можемо відзначити таке:

- 1) попри значні здобутки у сфері ономастики загалом та ономастичної термінології зокрема, певного уточнення й конкретизації потребують ще багато термінів на позначення певних груп пропріальної лексики;
- 2) ономастична термінологія слов'янського мовознавства демонструє строкатість та неусталеність, що свідчить про наявність відмінних підходів і методів дослідження власних назв, а також про специфічні мовні риси конкретного фактичного матеріалу та позалінгвістичні чинники формування й функціонування ономастикону різних країн;
- 3) в українській ономастиці на сьогодні відсутні комплексні дослідження назв музичних гуртів (колективів), тому перспективними вважаємо дослідження, що можуть заповнити таку лауну;
- 4) пропонуємо два терміни на позначення власних назв музичних гуртів (колективів): «ергонім» (у значенні будь-яке об'єднання людей) або «музиконім» (у широкому значенні усе, що пов'язано зі сферою музики);
- 5) вважаємо, що поки не буде нагромаджено емпіричних досліджень, які можна було би узагальнити, складно говорити про перевагу чи потенційні можливості усталення одного варіанта, тому перспективними бачаться різнопланові розвідки назв музичних гуртів (колективів), визначення їх особливих рис, типології, історичного розвитку та вивчення інших особливостей.

Література

1. Белей О. О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / О. О. Белей. – Л., 2000. – 17 с.
2. Беспалова А. В. Структурно-семантические модели эргонимов и их употребление в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / А. В. Беспалова. – Одесса, 1989. – 16 с.
3. Бузинова З. И. Из истории развития русской эргонимии 20–30 гг. (на материале названий промышленных предприятий) / З. И. Бузинова // Восточноукраинский лингвистический сборник. – Донецк : Донеччина, 1999. – Вып. 5. – С. 60-73.
4. Гарвалик М. К вопросу о современной ономастической терминологии / М. Гарвалик // Вопросы ономастики. – 2007. – № 4. – Екатеринбург. – С. 5-13.
5. Ільченко І. Відонімі ергоніми м. Запоріжжя / І. Ільченко // Лексико-граматичні інновації у сучасних слов'янських мовах : матеріали IV Міжнар. наук. конф. : Дніпропетровськ, 9-10 квітня 2009 р.; упоряд. Т. С. Пристайко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2009. – С. 197-199
6. Крыкова И. В. Англоязычные эргонимы и словесные товарные знаки Японии как опосредованное отражение национальной культуры : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / И. В. Крыкова. – Владивосток, 2004. – 22 с.

7. Кутуза Н. В. Структурно-семантичні моделі ергонімів (на матеріалі ергонімікону м. Одеси) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Н. В. Кутуза. – Одеса, 2003. – 18 с.
8. Лесовець Н. М. Ергонімія м. Луганська: структурно-семантичний і соціально-функціональний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Лесовець. – Луганськ, 2007. – 19 с.
9. Лучик В. Спроба охопити неохопне / В. Лучик // Українська мова. – 2010. – № 2. – С. 135-140.
10. Микина Е. Г. О принципе эргонимной номинации / Е. Г. Микина // Вісник Донецького університету. – 1998. – Сер. Б : Гуманітарні науки. – Вип. 1. – С. 138-143.
11. Муромцев І. Ономастичний простір у музичній літературі (обсяг, структура, функції) / І. Муромцев // Незгасимий СЛОВОСВІТ: Зб. наук. праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника ; [Уклали М. Філон, Т. Ларіна]. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. – 312 с.
12. Покровська О. А. Українська термінологія ринкових відносин : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. А. Покровська. – Х., 1995. – 207 с.
13. Приймак О. О. Відономастичний словотвір у сфері термінології та номенклатури (на матеріалі кулінарної лексики) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. О. Приймак. – Х., 2002. – 252 с.
14. Торчинський М. М. Денотатно-номінативна структура ергонімії / М. М. Торчинський // *Studia Slavistica* : зб. наук. пр. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – Вип. 10 : Ономастика. Топоніміка. – С. 185–192.
15. Торчинський М. М. Основи денотатно-номінативного групування онімної лексики / М. М. Торчинський // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – 2011. – Вип. 29-31. – С. 27-31.
16. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с.
17. Цілина М. М. Ергонімі м. Києва: структура, семантика, функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – укр. мова / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 23 с.
18. Чуєшкова О. В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно – типологічний аспект) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Х., 2002. – 189 с.
19. Шестакова С. О. Лексико-семантичні інновації у системі української номінації (на матеріалі ергонімів і прагмонімів): дис... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2002. – 241 с.
20. Czajkowska E. Analiza nazw współczesnych Polskich zespołów muzycznych [Електронний ресурс] / E. Czajkowska. – Режим доступу: <http://docs6.chomikuj.pl/1355532339,PL,0,0,Polskie-zespo%C5%82y-muz--analiza-nazw.doc>
21. Dereń B. Pochodne nazw własnych w słowniku i w tekście / B. Dereń. – Opole : Wydawn. Uniwersytetu Opolskiego, 2005. – 140 s.
22. Lehrer A. Names and naming : Why We Need Fields and Frames / A. Lehrer // *Frames, Fields, and Contrasts*; [ed. A. Lehrer and E. F. Kitty]. – 1992 : Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates. – P. 123-42.
23. Naruszewicz A. Nazwy współczesnych Polskich zespołów muzycznych / A. Naruszewicz // *Zeszyty naukowe wyższej szkoły pedagogicznej w Olsztynie – 12. Prace językoznawcze.* – zeszyt II, 1999. – S. 38-44.
24. Pisarkowa K. Nazwy współczesnych zespołów muzycznych (zespołu obce) / K. Pisarkowa // *Onomastica.* – 1972. – S. 175.
25. Pisarkowa K. Nazwy młodzieżowych zespołów muzycznych w Polsce / K. Pisarkowa // *Język polski.* – 1970. – R. L. z. 4. – S. 257-267.
26. Rzetelska-Feleszko E. Praskie nazwy firmowe / E. Rzetelska-Feleszko // *Onomastické práce IV.* – Svazek 4. – Sborník rozprav k sedmdesátým narozeninám univ. Prof. Ph. Dr. Ivana Lutterera, CSC. – Ústav pro jazyk český Av ČR Praha, 2000. – S. 424-430.